

SÜRGÜN ŞAİR NÜRİ EL-CERRÂH'IN ŞİİRLERİNDE BİR SİGINAK OLARAK MİTOLOJİK ÖĞELER

Mythological Elements as a Refuge in the Poems of the Exiled Poet Nouri al-Jarrah

Muhammet Bilal TOLAN*

ÖZET

1956 Şam doğumlu olan çağdaş Suriyeli şair Nûri el-Cerrâh genç yaşlarda edebiyatla ilgilenmeye başlamış, ilk şiiri 1974 yılında bağımsız bir edebiyat gazetesinde yayınlanmıştır. Bu tarihten itibaren diktatörlüğe ve sömürü düzenine karşıtlığıyla öne çıkan yazar, yetmişli yıllarda Filistin mücadelesinde yer almıştır. Siyasi baskılardan dolayı seksenlerde yurdunu terk eden yazar, bir süre Beyrut ve Lefkoşe'de kaldıktan sonra Londra'ya yerleşmiştir. Halen çeşitli faaliyetleri ile aktif olarak edebiyata katkı sunmaya devam etmektedir. Arap şiirindeki yenilik çabalarıyla bilinen yazarın şu ana kadar on altı şiir kitabı yayınlanmıştır. Bu şiirlerin bir kısmı İngilizce, Yunanca, Fransızca, Türkçe gibi çeşitli dünya dillerine çevrilmiştir. Yaşadığı uzun süreli sürgün, şairi toplumsal, ailevi ve siyasi bir yalnızlığa itmiştir. Bundan dolayı o, vatanından ayrıldıktan sonra varoluşsal bir maceraya çıkmış, efsanenin büyüsel dünyasında dolaşmaya başlamıştır. Bu macerasındaki en önemli sığınağı mitoloji, yalnızlığını gidermede kendisine eşlik eden önemli dostları ise mitolojik kahramanlar olmuştur. Bundan dolayı el-Cerrâh'ın şiirleri mitoloji, destan ve eski halk hikâyelerinden bolca motifler taşımaktadır. Enkidu ve Gılgamış, İkarus, Poseidon, Teiresias, Nersis, Orfeus, Odisseus, Daidalus, Osiris, Tilemahos şairin şiirlerinde karşılaşılan kahramanlardan bazılarıdır. Bu çalışmada öncelikle şair Nûri el-Cerrâh'ın duygu dünyasının şekillenmesinde etkili olan hayat serüvenine kısaca değinilmiş, ardından şiirleri incelenmek suretiyle mitolojiden ne ölçüde etkilendiği, şiirlerindeki mitolojik öğelerin şairin metaforik anlatımına hangi düzeyde katkı sunduğu örnekler verilmek suretiyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Arap Şiiri, Mitoloji, Nûri el-Cerrâh, Sürgün

ABSTRACT

Born in 1956 in Damascus, the contemporary Syrian poet Nouri al-Jarrah became involved in literature at a young age, and his first poem was published in 1974 in an independent literary newspaper. The author, who has been prominent since then for his opposition to dictatorship and the exploitative order, took part in the Palestinian struggle in the seventies. After leaving his homeland in the eighties due to political oppression, he lived in Beirut and Nicosia for a time before settling in London. He continues to actively contribute to literature through various activities. Known for his efforts towards innovation in Arabic poetry, he has so far published sixteen books of poetry. Some of these poems were translated into various world languages such as English, Greek, French and Turkish. The prolonged exile he experienced pushed the poet into social, familial, and political loneliness. Therefore, after leaving his homeland, he embarked on an existential adventure, wandering in the magical world of myths. In this adventure, his most important refuge was mythology, and his most important companions in relieving his loneliness were mythological heroes. For this reason, al-Jarrah's poetry contains many motifs from mythology, epic, and ancient folk tales. Enkidu and Gilgamesh, Icarus, Poseidon, Tiresias, Narcissus, Orpheus, Odysseus, Daedalus, Osiris, and Telemachus are some of the heroes found in his poems. In the present study, first, the life journey of the poet Nouri al-Jarrah, which was influential in shaping his world of emotions, was briefly mentioned, and then his level of influence from mythology and the contribution of mythological elements in his poems to the poet's metaphorical narrative were tried to be determined by giving examples through the analysis of his poems.

Keywords: Arabic Literature, Arabic Poetry, Mythology, Nouri al-Jarrah, Exile

* Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, mbtolan@bingol.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1513-7651.

Giriş

İnsanlık tarih boyunca sayısız trajediye tanıklık etmiştir. Bu trajediler bazen savaş, soykırım, zulüm, işkence gibi yine bir insan kaynaklı olabildiği gibi deprem, sel, kıtlık gibi insan dışı doğal bir felaketten kaynaklı olagelmıştır. Sebepler ve dönemler farklı olsa da insanlığın yaşamış olduğu acı ve keder ortaktır. Tüm acılar insanoğlu tarafından bazen göğe yükselen bir feryat bazen gözyaşı bazen sessiz bir ölüm bazen ise bir şairin kaleminden dökülen imgelerle ifade edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla şiir, aşkın ve sevginin dili olabildiği gibi yaşanan dramaların da en etkili ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriyeli şair Nûri el-Cerrâh'ın yaptığı da budur. el-Cerrâh doğduğu topraklarda baskıya maruz kaldığı ve umduğu özgürlüğü bulamadığı için tıpkı diğer yurttaşları gibi göç edenler kervanına katılmıştır. Zira birçok Suriyeli ve Lübnanlı 19. yüzyılın sonlarından itibaren birtakım nedenlerden dolayı anayurdunu terk edip başta Amerika olmak üzere farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmış, bu göç dalgası yıllar içerisinde azalmamış bilakis artarak devam etmiştir. Göçü tetikleyen unsurların, herkes için farklı farklı olsa da en başında ekonomik sebepler, siyasi baskılar, iç karışıklıklar, özgürlük arayışı, Filistin trajedisi ve dini sebepler gelmektedir. Göçün doğurduğu psikolojik ve düşünsel etki, doğal olarak yazarlara ve onların eserlerine de yansımaktadır (Hidde, 1966, s. 107). Örneğini Mehcer edebiyatçılarındaki da gördüğümüz gibi bu etkinin en başında vatana, aileye, toprağa ve daha birçok şeye duyulan aşırı özlem gelmektedir. Bu tür yazarlar için artık bulunduğu mekân değil özlem duyduğu mekân güzeldir. O, en güzel anılarının bulunduğu vatan toprağını, oradaki çiçeklerin kokusunu, güneşin doğuşu ve batışını, rüzgârın sesini özlemektedir. Bulduğu mekânda her şey yabancı ve gariptir, hiçbir şeyden zevk alamamaktadır. Bahsedilen bu özlem, gurbette olan edebiyatçıların anavatanlarının sorunlarına duyarlı kalmalarını ve orayla bağlarının kopmamasını sağlamıştır. Özlemin yanı sıra mistisizm, derin düşünme, özgürlük, hüznün, insana değer gibi konular göçe maruz kalan edebiyatçıların eserlerinde öne çıkmaktadır (Yazıcı, 2002, s. 461).

Bu çalışmada zorunlu göçünü bir sürgün olarak niteleyen Nûri el-Cerrâh'ın şiirleri incelenmek suretiyle mitolojiden ne ölçüde etkilendiği, şiirlerindeki mitolojik öğelerin şairin metaforik anlatımına hangi düzeyde katkı sunduğu ve yaşadığı zorlu hayat serüveni ile bu öğeler arasında nasıl bir ilişki kurduğu irdelenmeye çalışılmıştır.

Konuya başlamadan önce mitoloji ile edebiyat arasındaki ilişkiye ve çağdaş Arap edebiyatında mitolojinin yerine kısaca değinmek yararlı olacaktır. Tarihe bakıldığında mitoloji ile edebiyat arasında güçlü bir bağın söz konusu olduğu görülür. Mitolojik anlatıların genelde şiirsel oluşu ve bu anlatıların şiir aracılığıyla geleceğe taşınmış olması, mitolojinin özellikle de edebi türlerin en eski ve etkili gereçlerinden biri olan şiirle yakın bir ilişkisinin bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte eski dönemlerden itibaren mitolojik öğeler, şairlerin hayal ve duygu dünyalarını ifade etmede bir araç olarak kullanılmaktadır (eş-Şabbi, 2013, s. 14).

Çağdaş Arap edebiyatına bakıldığında şairler şiirlerinde, Doğu ve Batı'ya ait olmak üzere iki tür mitolojik öge kullanmışlardır. Doğu'ya ait olanların başında Arap mitolojisinden Sindebâd, Şehrezâd, Belkıs, Şehriyâr, Antera, Kâbil ve Hâbil, Hallâc, Vaddâh, Seyf b. Ziyezen, Zerkâu'l-Yemâme ve Abkar; Babil'den Temmuz, İştâr ve Baal; İbrani anlatılarından ise Lazarus, Mesih, Yahuda ve Eyyûb gibi figürler gelir. İkincisi ise Batı'ya yani Yunan ve Roma mitolojisine ait öğelerdir. Burada da en yaygın olanlarından Adonis, Prometheus, Odisseus, Sisifos, Venüs, Penelope ve Kerberos'u saymak mümkündür (Usta, 2021, s. 3). Arap edebiyatında mitolojik imge kullanımı özellikle 1950 ve sonrası şiirlerde yaygınlaşmıştır. Arap şairini, şiirinde mitolojiyi kullanmaya iten belli başlı sebepleri genel olarak şu şekilde sıralamak mümkündür:

1) Batı'yı tam anlamıyla kavramak ve benimsedikleri yolu doğru anlamak için bir araştırma gayreti içine girmeleri. Başka bir ifadeyle Avrupa edebiyatının taklit edilebilirliğini ortaya koymak.

2) Avrupa'da ortaya çıkan yeni fikir akımları ve felsefeye adapte olmaya çalışmak.

3) Arap toplumunda da bilinen klasik ve romantik şiirin yanı sıra yaşadığımız dünyada farklı zaman ve nedenlerle ortaya çıkan diğer edebi ekol ve akımlarla, sembolist, realist ve sürrealist şiir türleriyle tanışma fırsatı bulması.

4) Mitolojik ögelerin, şairlerin şiirlerine anlam derinliği katması.

5) Şiirlerde kapalılık ve anlaşılmazlık duygusu.

6) Şairlerin içe dönük karakterleri ile sürreal (gerçeküstücü) bir eğilim içinde olması.

7) Kelimeler arasında gizli münasebetler kurma tekniği (duygusal boşalma/haz alma).

8) Şairin, yaşamış olduğu bölge veya ülkede istibdat ve baskıyı mitolojik kahramanlar vasıtasıyla birtakım semboller kullanarak bir tür çıkış kapısı olarak kullanmak suretiyle kendisine baskı uygulayanlara cevap verme uğraşı.

9) Nostalji arzusu: Kapitalist ülkeler tarafından sömürülen toplumlarda şiir ve şair donuk kaldığından, bu prangayı mazisini anımsayarak ve atalarının zihinlerinde yer etmiş olan mitolojik ögeleri tekrar gün yüzüne çıkararak, okuyucunun ilgisini çekmeyi, ufuk derinliklerini daha da artırmayı hedefleme çabası (Usta, 2021, s. 222).

1. Nûri el-Cerrâh'ın Hayatı ve Edebi Yönü

Nûri el-Cerrâh 1956 Şam doğumludur. Erken dönemde edebiyatla ilgilenmeye başlamıştır. İlk şiiri 1974 yılında henüz 18 yaşındayken Şam'da bulunan es-Sekâfetu'l-usbû'yye adlı haftalık edebiyat dergisinde yayınlanmıştır. Bu dergi o sırada basın ve özgürlüğe karşı katı bir tutum sergileyen askeri rejimin karşısında ayakta kalmaya çalışan, editörlüğünü düzyazı şiirleriyle tanınan Süleyman Avvâd'ın yaptığı bir edebiyat dergisi idi. İlk gençlik yıllarını doğduğu şehirde geçiren şair artan siyasi baskılar nedeniyle önce Beyrut'a sonrasında ise iki yıl yaşadığı Lefkoşe'ye gitmiştir. Yetmişli yıllarda Filistin direnişine aktif bir şekilde katılmıştır. 1982 yılında Lübnan'da iken kendisi gibi vatanlarından ayrılmak zorunda kalıp Sabra ve Şatilla kamplarında kalan 3 binden fazla Filistinli mültecinin katledilmesine tanıklık etmiştir. "Çocuk" adlı ilk şiir kitabı aynı yıl burada yayınlamıştır. Yazdığı öykülerle 2008 yılında Katar'da çocuk edebiyatı ödülünü almıştır. Yazar 1986 yılından itibaren Londra'da yaşamını sürdürmektedir (el-Cerrâh, 2013, s. 149).

2000 yılında gezi/seyahat edebiyatına yoğunlaşarak "Arap Coğrafya Edebiyatı Merkezi"ni, 2011 yılında pek çok Suriyeli yazarın katılımıyla "Suriyeli Yazarlar Birliği"ni kurmuştur. Gezi edebiyatı alanında bir takım eserler vermiştir. Şu ana kadar on altıyı aşkın kitabı yayınlanmış, şiirleri İngilizce, Fransızca, Almanca, Yunanca, Türkçe gibi birçok dile çevrilmiştir. "Kâribun ilâ Lesbos" isimli şiir kitabının güzel bir çevirisi Arap Dili alanında önemli çalışmaları bulunan Mehmet Hakkı Suçin tarafından "Midilli'ye Açılan Tekne" adıyla 2019 yılında Türkçeye kazandırılmıştır.

Eserleri: es-Sabiyy (Çocuk; Beyrut, 1982), Mucârâtu's-Savt (Sese Karşı Yarış; Londra, 1988), Neşîdu Savt (Bir Sesin Ezgisi; Kolombiya, 1990), Tufûletu Mevt (Bir Ölümün Çocukluğu; Kazablanka, 1992), Ke'sun Savdâ (Siyah Bir Kadeh; Londra, 1993), el-Kasîde ve'l-Kasîde fi'l-Mir'ât (Şiir ve Aynadaki Şiir; Beyrut, 1995), Su'ûd İbrîl (Nisanın Yükselişi; Beyrut, 1996), Hadâ'ik Hamlet (Hamlet'in Bahçeleri, Beyrut, 2003), tek cilt halinde Tarîk Dimaşk (Şam Yolu) ve el-Hadîkatu'l-Fârisiyye (Fars Bahçesi; Beyrut, 2004), Yevm Kâbil (Kabil'in Günü; Hayfa-Beyrut, 2013), Ye's Nûh

(Nuh'un Ümitsizliği; Beyrut, 2014), Merâsî Hâbil (Habil'in Ağıtları, Beyrut, 2015), Mersiyât Arba' (Dört Mersiye; İstanbul, 2016), Kârib ilâ Lesbos (Midilli'ye Açılan Tekne, Milano, 2016). Lâ Harbe fî Turvâde (Truva'da Savaş Yok; Milano, 2019). Bunlardan özellikle Yevm Kâbil, Mersiyât Arba' ve Kârib ilâ Lesbos eserlerinde son on yılda halkın yaşadığı trajedinin yaralı sesi olmuştur.

Bu eserlerinin yanında yazar, en-Nâkîd (Eleştirmen; Londra, 1988-1992), el-Kâtibe (Kadın Yazar; Londra, 1993-1995), el-Kasîde (Kaside; 1999), er-Rihle (Gezi; Londra, 2005), Dimaşk, (Şam; Londra, 2012-2013), el-Cedîd (Yeni, Londra, 2015) gibi yönettiği birçok kültür-edebiyat ve sanat dergisi ile de edebiyat hayatına katkı sunmuştur (el-Cerrâh, 2019, s. 14).

2. el-Cerrâh'ın Şiirlerinde Bir Sığınak Olarak Mitolojik Ögeler

el-Cerrâh'ın eserleri, eski halk hikâyeleri, mitoloji ve destanların yanı sıra pek çok farklı kültürden beslenmiştir. Şiirlerinde metafizik, mitolojik ve destansı özellikler göze çarpmaktadır. Şair eserlerinde kendi kişisel deneyimlerinden de yola çıkarak gerek iç savaştan önce ve gerekse sonra halkın yaşadığı ıstırapı merkeze alır. Arap şirinde yenilik çabalarıyla bilinen şair kendisiyle yapılan bir röportajda şiire bakış açısını şu ifadelerle dile getirmektedir:

Şiir, amansız varoluşsal bir maceradır. Sosyal olmayan bir eylemdir. Benliğin ve dış dünyanın bilinmezliğinde şairin var oluş yolundaki radikal arayışıdır. İnsanın özgürlüğü ve onuru üzerinde pazarlık kabul etmeyen bir aidiyettir. Bireysel olması hem zulme hem de sürü ahlakına karşı durduğu için devrimci bir eylemdir. Şiir, mitoloji ve efsanelerle ilişkili olan her şeye yakındır. Dil aracılığıyla benliğe ve dış dünyaya yaratıcı bir imgeleme yapılan maceralı yolculuktur. Ancak buradaki yaratıcılık estetik, büyüldür ama aydınlatıcıdır. Çoğu zaman açıklamayı ve yorumlamayı kabul etmeyen gizemli bir estetik. Kısaca şiir dik kafalı bir attr (Birsaygılı Mut, 2022).

Burada görüldüğü gibi şair şiirle ilgili düşüncelerini ifade ederken onun mitoloji ile yakın bir ilişki içinde olduğunu belirtmiştir. Çünkü ona göre büyüsel gücü olmayan, bilincin ve dünyanın bilinmezliğinde serüven yaşamayan bir şiir varoluşu tamamen kuşatamaz.

Şair Kâribun ilâ Lesbos adlı şiir kitabının ilk baskısından sonra Midilli adasına bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Adaya çıktığında burada dalgaların sürüklediği cesetlerle karşılaşmış orada yürürken adeta kendi bedeninin üzerinden geçtiğini hissetmiştir. Adada yaşadıklarını şu şekilde dile getirmiştir:

Sevdiğim şair Sappho'nun adasında geçirdiğim günler boyunca ümitsiz Suriyelilerle karşılaştım. Her biri Odiseus'un yüreğini, Penelope'nin ruhunu, Tilemahos'un acılarını taşıyordu. Denizin ve coğrafyanın vefasızlığına uğramış Suriyelilerdi. Bir gün Midilli'de bir tepeye çıktım. Orada Osmanlıların inşa ettiği bir kale vardı. Buradan masmavi uzanan muazzam denizi seyrettim. Kaleden inerken hava çok sıcak olduğu için gördüğüm bir servinin gölgesine sığındım. Meğer dilek ağacıymış. Denizin Midilli'ye attığı mülteciler oraya dileklerini yazıp adlarını imzalarını atıp ağaca iliştiymişlerdi. Şam, Humus, Halep, İdlîb, Kamışlı, Deyr ez-Zor'dan insanların dilekleri. Nişanlısını düşünen bir genç kızın yazdıkları vardı. Ok saplanmış bir kalp çizmişti. Fransa'da hasta kocasına kavuşmak için dua eden bir kadın. Almanya, Avusturya ve Macaristan arasında bölünmüş çocuklarına kavuşmayı ümit eden bir anne. Sırbistan'a gittikten sonra haber alamadığı çocuklarını düşünen bir baba. Kız kardeşinin sağ salim Hollanda'ya ulaşması için dua eden abla. Plastik, karton, kâğıt parçalarına yazılan yüzlerce soluk ve silinmeye yüz tutmuş dilek. Midilli'de ziyaret edebileceğim bir tek kişi vardı: Şair Odiseus Elitis. Evinde yoktu, çünkü dünyayı terk etmişti (Kaplan, 2022).

El-Cerrâh'ın şiirlerinde sadece mitolojik kahramanlar yoktur. Celaleddini Rûmî, Şems, Samsatlı Lukianos, Sappho, Odiseus Elitis gibi doğudan ve batıdan gerçekte yaşamış büyük şair ve düşünürler de vardır. O mitolojik kahramanlarda olduğu gibi ait olduğu coğrafyayı, kendisini ve şiirini bu şahsiyetlerden ayrı düşünmemektedir. Aslında o bu şahsiyetler vasıtasıyla kendi coğrafyası ile -başta

Helenistik Dönem olmak üzere- çevre coğrafyalar arasında çağlar boyu süregelen ortak medeniyete gönderme yapmakta ve şöyle demektedir:

Samsatlı Lukianos, eserlerini Yunanca yazsa da Yukarı Fırat'ta doğan Suriyeli bir yazardır. İronik bir üslupla yazan ve ünü Hellenistik coğrafyanın dışına taşan bir filozoftur. Ölülerin Konuşmaları eseriyle bilinir. Tıpkı Odiseus gibi Grek adaları arasında kaybolduğum sırada toprağımın oğlu, hemşehrim Samsatlı Lukianos'un bana rehberlik etmesini arzuladım. Suriyelilerin ölümünden kaçıp gittikleri Midilli'de büyük şair Sappho'nun evi var. O da Suriyeliler gibi doğduğu yerden uzakta, Sicilya adasında sürgünde öldü. Konya'da yatan Celaleddin Rumi ise Arap-İslam medeniyetine mensup büyük bir şahsiyet. Onun "manevi mesnevi"si ve diğer eserleri üzerinde Şam'ın etkisi büyük. Mevlâna için Şam ebedi bir şehirdir. Bunlar şiirime girerken manaları, fikirleri, değerleri ve imgeleriyle birlikte girerler. Hepsinin de Şam'la, Suriye'nin medeniyet coğrafyasıyla ilişkileri var. (Kaplan, 2022).

Görüldüğü üzere şair, coğrafyasının kokusunun sindiği her türlü ögeye sıkıca bağlıdır.

Şairin şiirlerinde tarihin herhangi bir döneminde vuku bulmuş bir takım gerçek olaylar ile hayal ürünü masallar ve efsaneler tüm güzellikleri ve acılarıyla bir arada bulunmaktadır. Bu özellikler aynı zamanda şairin şiirlerinde geniş bir zaman ve mekân algısının söz konusu olmasını sağlamıştır:

"Teknelere teslim ediyorsunuz hayatlarınızı ama yutuyor deniz

Midilli'ye varmadan sizi. Ben ise Sicilya'da ölüyorum evden kaçarken.

Ne Poseidon'a inanın ne de teknesine Ulysses'in. Mektuplara inanmayın, inanmayın kelimelere de.

İki kız kardeşiyle alevler içindeki Sur'dan kaçan Cadmus'tan geriye kalan tek şey, yalnız enkaz, bir teknenin üzerinde" (el-Cerrâh, 2019, s. 25).

"Ürken dalgalardır gürültü, gemilerin iç geçiren kayalara çarpması

Ayakların nabız atışı, nabız atışı ıslanmış pantolonların

Genç erkekler ve genç kızlar gönderdi Poseidon,

Gülen yosunlara bürünerek Boğulanlar Krallığı'ndan" (el-Cerrâh, 2019, s. 104).

Örneğin yukarıdaki şiirde gerçek ile hayal iç içe geçerek kullanılmıştır. Bizatihi gerçek olan halkın dramını ve onları bekleyen acı sonu üzümlere, hayali olan mitolojik ögelerle dile getirmiştir. "Tekne, deniz, dalga, boğulma, ölüm, kan, sürgün, yalnızlık, mavi" gibi kelimeler, şairin henüz 1980'lerde yazdığı şiirlerinde sıkça kullanıldığı kelimelerdir. Bunları sonraki şiirlerinde de yoğun olarak kullanmaya devam etmiştir. Nitekim Suriye iç savaşından sonra bu kelimeler kitlesel olarak bir halkın dramını ifade eden spesifik terimler haline gelmiştir. Zira Ortadoğu'da gelişen siyasi olayların sonucunda son dokuz yılda Akdeniz'i geçmeye çalışırken ölenlerin sayısı 25 bini bulmuştur. Bu da şairin kendi coğrafyasının geleceğine dair öngörüsünü göstermesi açısından önemlidir.

el-Cerrâh sembolist bir şairdir. Arap toplumundaki gerek gergin siyasi ortam gerekse şiirlerdeki kapalılık olgusundan kaynaklı anlam derinliğine ulaşma fikri, el-Cerrâh gibi birçok şairin de bu edebi akıma katılmasına sebebiyet vermiştir. Bu şairler Hz. İbrahim'in cömertliği, Hz. Eyüp'ün sabrı, Hz. Meryem'in iffeti gibi dinsel figürleri; güvercin ve zeytin dalının barışı, kanın savaşı, yağmurun bereketi, gibi tabiat figürlerini sembolleştirdikleri gibi tarih ve mitolojiye ait yaşamış veya hayali olan şahsiyetler ve figürler üzerinden de hayatı sembolize etmeye çalışmışlardır. Örneğin Cengiz Han veya Moğollar yıkım ve gözyaşını sembolize ederken, Yahuda ihaneti, Selahaddin Eyyubi fetih ve huzuru, Sindibâd yolculuğu, Kerberos zulmü, Sisifos bilgi uğruna metaneti, İhtar ve Temmuz ise baharı sembolize etmiştir. Sembolizmde renklere dahi bir anlam yüklenir. Beyaz rengin saflık ve

güzelliği, siyah rengin karanlığı ve kasveti, kırmızı rengin kan ve gözyaşının yanı sıra aşkı sembolize etmesi bunun örneklerindedir (Usta, 2021, s. 222). Nuri el-Cerrâh'ı sembolizme sevk eden en önemli nedenlerden biri modern insanın karşı karşıya kaldığı acı ve çilelere dikkat çekmek istemesi, yaşadığı ruhsal kaygı ve karamsarlığı ifade etmek için uygun bir zemin arama çabasıdır. Şimdi ise şairin şiirlerinden örnekler sunmak suretiyle mitolojik öğelere şiirinde nasıl yer verdiğini görmeye çalışalım.

“Resâilu Odisseus” (Odisseus’un Mektupları) isimli aşağıdaki şiirinde şair, mitolojik bir figür olan Odisseus’u çağdaş dünyanın trajedisine şahit olan trajik bir kahraman olarak okurun karşısına çıkarır:

مَنْ جَاءَ بَيْتِي سَاعَةً لَمْ أَكُنْ وَرَأَى الدَّمَّ فِي السَّنَائِرِ
من لمسَ الباب، مَنْ طَافَ فِي العُرْفِ
من نظرَ سريري؟
أنا لستُ أوديسيوسَ حتَّى يَكُونَ لي مُعْجِبُونَ
فَرَّعُوا قِصَّتِي، وَجَاوَزُوا بِعُرْوَنِي
لَا ولستُ أوديسيوس
لِتَكُونَ لي أُخْتُ
تَطْرُقُ عَلَى المَاكِنَةِ شَالاً أَوْ قَمِيصاً
لِشَقِيقِهَا العَاقِبِ.
أُسْتُ أوديسيوسَ لِمَرْأَةٍ مَاتَتْ وَدُفِنَتْ تَحْتَ السَّلْمِ
وَعِنْدَمَا لم أَكُنْ
مَنْ فَتَحَ الخَزَائِنَ وَقَرَأَ رِسَالِي التي أرسلتُهَا لِنَفْسِي
أنا أوديسيوسَ المَيِّتِ في بَاجِرِ

Kim geldi benim olmadığım vakitte eve
Ve gördü perdelerdeki kanı?
Kim dokundu kapıya ve kim dolaştı odaları
Kim baktı yatağıma?
Ben Odisseus değilim ki hayranlarım olsun
Hikâyemi okuyup beni yüceltmeye gelen.
Hayır, ben Odisseus değilim
Kaybolan erkek kardeşi için
Makinede şal ile gömlek diken
Bir kız kardeşim olması için...
Ben Odisseus değilim,
Ölüp de merdiven altına gömülen bir kadın için
Ben evde yokken
Kim çekmeceleri açıp kendime gönderdiğim mektupları okudu?
Ben, bir gemideki ölü Odisseus’um (el-Cerrâh, ty, s. 800).

Suriyelilerin içinde bulunduğu mültecilik olgusu, artık kendilerini ait hissedebilecekleri bir yerin bulunamaması ve bir yerden başka bir yere savrulmaları bu şiirde Odisseus’un kendi sesinden verilmektedir. Ne var ki mitolojik anlatıdaki Odisseus, onlarca yıl süren savaşın ve denizlerdeki sürüklenişinin ardından onu bekleyen karısı Penelope’ye dönebilmiş olsa da çağdaş dünyanın trajik bir

kahramanı olarak karşımıza çıkan Odiseus, kimseye yardım dokunmayan ölü bir kahramandan başka bir şey değildir (Usta, 2021, s. 181). Şiirde şair kendisini, uzun süren savaşlar sonucunda ülkesine geri dönen krala benzetmiştir. Kral ülkesine zaferle dönmüş olmasına rağmen şairin kendisi yurttaşları olan mültecilere yardım edememesinden dolayı kendisini Odiseus'un ölü haline benzetmiştir.

el-Cerrâh, Kıbrıs adasında bulunduğu sırada kaleme aldığı "İkarus" isimli aşağıdaki şiirinde bu adadaki zorunlu ikametini bir tür esaret olarak yorumlamaktadır:

الآن
من مكاني على هذه الجزيرة
حيثُ العصفيرُ في ثنايا القرميد
أشبه ما تكون بالفئران
سأتكوزُ كحيوانٍ طريدٍ
كرجلٍ ضالٍ
وأقضمُ حنجرتي
لا أناشيد بعد اليوم
كما لذرقاتِ النوافذِ المحطمة
ذكرياتها عن العاصفة
سوف نتذكرُ الحفقات
التي سقطتُ من قلوبنا
ونحن نخلمُ بالأجنحة

Şimdi

Bu adadaki mekânımdan
Serçelerin tuğlalarının arasında durduğu
Tıpkı farelere benzeyen
Kovalanmış bir hayvan gibi kıvrılacağım
Yolunu kaybetmiş bir adam gibi
Ve kemiririm gırtlığımı
Yok bir şarkı bugünden sonra
Kırık pencerelerin kepenklerinin
Fırtınayla olan hatıraları gibi
Kalplerimizden düşen çarpıntıları
Hatırlayacağız,
Hayalini kurarken kanatların (el-Cerrâh, ty, s. 201).

Bilindiği gibi İkarus ve babası Daidalus Kral Minos'un emriyle bir kuleye kapatılırlar. Daidalus kendisi ve oğlu için kuleden kaçmak amacıyla bal mumu ve tüylerden kanat yapmış sonra da oğlunu uçmanın zevkiyle güneşe ve deniz fazla yaklaşmaması hususunda uyarmıştır. İkarus babasını dinlemeyerek özgürlüğün verdiği coşkuyla güneşe yaklaşmış, böylece kanatları erimiş ve denize düşüp boğularak ölmüştür. Şiirde şairi esaretten kurtaracak olan tek şey, İkarus'un kanatlarıyla kanatlanıp özgürlüğe uçabilme hayalidir. Bu şiirde de olduğu gibi olay ve tema ne olursa olsun şairin özlem duyduğu özgürlük duygusu hemen hemen bütün şiirlerinin perde arkasında varlığını hissettirmektedir.

Aşağıdaki "Motif li Poseidon" (Poseidon'a Ait Bir Motif) adlı şiir Kıbrıs'ın Lefkoşe şehrinde kaleme alınmıştır.

على طاولتي يتمدد بوسيدون
مشدودا إلى رُمجه،
وفي يده القويّة تتمرّد السمكة
سكّائر، وستنّات، ومفتّاح، ومقّص، وكتاب..
وأخيرا
ولأعة حمراء معطلّة، وملعقة مُنسخة بالبني
بخطوط بيضاء ونبيذيّة
تُرفرف السمكة في يده الميّتة

Masamın üstünde uzanmakta Poseidon

Sıkıca mızrağına tutunmuş şekilde

Balık isyan ediyor güçlü elinde

Sigalarar, senetler, bir anahtar, makas ve kitap...

Ve son olarak

Kırmızı bozuk bir çakmak ve kirden kahverengiye dönmüş bir kaşık.

Beyaz ve şarap rengi çizgilerle balık

Onun ölü elinde çırpınmakta (el-Cerrâh, ty, s. 204).

Şiirde yalnız ve çaresiz yaşayan biri için kullanılması mümkün olan "sigara, senet, kitap, bozuk çakmak, kirli kaşık" gibi bir takım figürler resmedilmiştir. Şair burada yaşadığı yalnızlık ve ıstırapı dile getirirken mitolojide deniz tanrısı olduğuna inanılan Poseidon'dan yardım almış ve bunu yaparken de diğer çoğu şiirinde olduğu gibi sembolik bir dil kullanmıştır. Poseidon bazen dalgaların azgınlığını dindirir de çoğu zaman insanlarla uğraşmayı seven öfkeli korkunç biri olarak betimlenir (Granger, 1983, s. 70). Burada ölü Poseidon'un güçlü elinden kurtulmaya çalışan balığın şairin şahsını veya özgürlüğü temsil etmesi mümkündür.

Şair bazen kendisini mitolojik kahramanların yerine koyar, kendisi onlarla özdeşleştirir. Belki de insanlık onuru için yanlış olan bir şeyleri değiştirebilme uğruna onların sahip oldukları büyücü güce imrenmektedir. Örneğin "Hikâyetü Daidalus" (Daidalus'un Hikâyesi) başlıklı aşağıdaki şiirde o, Daidalus olmayı temenni etmektedir.

والآن، جاء دؤري لأكون ديدالوس
لن أحتاج فضاء أكبر من هذا
ولا نظارة أكثر
من هؤلاء
الخائزين في السوق، بلا سبب.
ولأني كفتت عن التفكير بعلبة البريد في المنخل
وبالباب المكسور مرّة بعد أخرى
بمطرقة لصّ
ومطوى عاشق
فقد جاء دؤري لأكون ديدالوس.

Ve şimdi Daidalus olma sırası bana geldi

Bu semadan daha büyüğüne ihtiyacım olmayacak

Ve şu pazarlarda sebepsiz yere bağırnlardan daha fazla izleyiciye.

Çünkü ben girişteki posta kutusunu düşünmeyi bıraktım

Ve defalarca kırılmış kapıyı

Bir hırsız tokmağıyla

Bir âşık çakısıyla.

Kesinlikle Daidalus olma sırası bana geldi (el-Cerrâh, ty, s.807).

Daidalus Yunan mitolojisinde eli her sanata yatkın olan bir mimar, heykeltıraş ve her türlü mekanik aracı yapma yeteneğine sahip çok yönlü bir ustadır. Ayrıca kendisine balmumu ve tüylerden kanat yaptığı İkarus'un da babasıdır. Şair yukarıdaki şiirinde yaşadığı zor yaşam koşullarına vurgu yapmakta, zorluklar sebebiyle kendisini becerikli usta Daidalus olarak hayal etmektedir. Böylece kendisi için daha korunaklı bir barınak veya kendisini daha güvenli bir ortama taşıyacak kanatlar yapabilir.

Benzer şekilde başka bir şiirinde de "Ben Osiris'im ve adımlarım her tayin edilmiş sürede, kırılışım her kaburga kemiğinden sonradır" (el-Cerrâh, ty, s. 833). diyerek Mısır mitolojisinin önemli figürlerinden biri olan Osiris'e şiirinde yer vermektedir. Bu mitolojik öge, öte âlemi, yargılanmayı ve yeniden doğuşu temsil etmektedir. Kötü olan kardeşi Seth'in aksine iyi biridir. Seth kardeşi Osiris'i öldürür ve vücudunu parçalara ayırır. Osiris'in karısı İsis, diğer kardeşleriyle birlikte onun parçalarını arar ve yeniden birleştirir. Osiris ülkesinin başına geldiğinde insanlara akıllı olmayı, sanatı ve ekip biçmeyi öğretmiş, çiçeklerin en büyük sevinç kaynağı olduğunu onlara anlatmıştır (Seyidoğlu, 2011, s. 71). Bu özelliklerine binaen şair onun yerinde olmayı dilemekte ve dolayısıyla kendisini onunla özdeşleştirmektedir.

Sonuç

Nûri el-Cerrâh, şiirlerinde Yunan ve Mısır mitolojisinden oldukça etkilenmiştir. Şiirleri mitolojik karakterin yanı sıra doğu masallarından Mevlana'nın Mesnevi'sine kadar geniş bir kültür yelpazesini içinde yer almaktadır. Ayrıca şeytan, melek gibi ruhani/metafizik varlıkları da birçok şiirinde kullanmaktadır. Sembolist bir şairdir. Yaşadığı uzun süreli sürgün, şairi toplumsal, ailevi ve siyasi bir yalnızlığa itmştir. Bundan dolayı o, vatanından ayrıldıktan sonra varoluşsal bir maceraya çıkmış, efsanenin büyüsünde dolaşmaya başlamıştır. Bu macerasındaki en önemli sığınağı mitoloji, yalnızlığını gidermede kendisine eşlik eden en önemli dostları ise mitolojik kahramanlar olmuştur. Bundan dolayı el-Cerrâh'ın şiirleri mitoloji, destan ve eski halk hikâyelerinden bolca motifler taşımaktadır. Enkidu ve Gılgamış, İkarus, Poseidon, Teiresias, Nersis, Orfeus, Odiseus, Daidalus, Osiris, Tilemahos, Cadmus şairin şiirlerinde karşılaşılan kahramanlardan bazılarıdır. Yazar bazen bu kahramanların hikâyesinden esinlenmiş, bazen kendisi bizzat bu kahramanlardan birinin yerine geçmiştir. Şairin kullandığı mitsel ögeler ile yaşadığı sürgün, özgürlükleri kısıtlanan insanlar, savaş mağdurları, haksızlıklar, diktatörler, sömürgeciler arasında bir ilişki söz konusudur. Bu durum onun şiirinin metaforik bir anlatım kazanmasını sağlamıştır. Şair, şiirin modernizm, popüler kültür ve günlük olayların malzemesi olarak kullanılmasının şiiri bayağılaştırdığını düşündüğünden dolayı aslında şiirini efsane ve mitolojiyle yoğurarak ona değer katmıştır.

KAYNAKÇA

- Birsaygılı Mut, P. (2022, Nisan 15). *Nuri el-Cerrâh'la Söyleşi*. Edebistan. Erişim adresi: <https://edebistan.com/soylesiler/nuri-el-cerrah-la-soylesi>
- el-Cerrâh, N. (2013). *Yeomu Kâbil*. Dârus-Sadâ.
- el-Cerrâh, N. (2019). *Midilliye Açılan Tekne*. (M. H. Suçin, Çev.). Kırmızı Yayınları.
- el-Cerrâh, N. (ty). *el-A' mâlu' ş-şi'riyye*. Müessesetu'l- Arabiyye.
- Granger, E. (1983). *Mitoloji*. (N. Ataç, Çev.). Cem Yayınevi.
- Hidde, H. (1966). *Min târihi'l-muğteribine'l-Arab fi'l-âlem*. Dâru Dımaşk.

- Kaplan, H. (2022, Nisan 25). *En trajik göç şiiri: Midilli. Ağaca bağlanan dilekler, kıyıya vuran cesetler*. Erişim adresi: <https://www.star.com.tr/acik-gorus/en-trajik-goc-siiri-midilli-agaca-baglanan-dilekler-kiyiya-vuran-cesetler-haber-1620586/>
- eş-Şabbi, Ebu'l-Kâsım. (2013). *el-Hayâlu's-şî'riyyu 'inde'l-'Arab*. Kelimât Arabiyye lit' terceme ve'n-neşr.
- Seyidoğlu, B. (2011). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar*. Dergah Yayınları.
- Usta, İ. (2021). *Çağdaş Arap Şiirinde Mitolojik Unsurlar*. Fenomen Yayınları.
- Yazıcı, H. (2002). *Göç Edebiyatı*. Kaknüs Yayınları.

Hakem Değerlendirmesi: Dış, bağımsız.

Yazar Katkıları:

Birinci yazar: %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions:

First Author: %100

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.